

werd door een groot aantal boeren tevens een deel van de oogst zwart verkocht. Tegengestelde tendenzen deden zich bij dit alles voor: naarmate de levensmiddelen krappere werden, gingen de controle-organen zich meer moeite geven om de geschatte opbrengst van elk perceel inderdaad voor de distributie te verwerven, en aan de andere kant nam bij de boeren de onwil toe om de opgelegde afleveringsplicht na te komen. Het achterhouden van een deel van de oogst was natuurlijk verboden, maar geen boerderij was er waar men niet, als men dat wenste, kleine partijen landbouwproducten kon verbergen. 'De controle', zo staat in een plaatselijke geschiedenis van Bierum (Groningen) vermeld (het gegeven beeld zal ook wel op andere landbouwstreken van toepassing zijn),

'verliep in het begin uiterst simpel, om niet te spreken van gemoedelijk. Opzichters uit het dorp of de naaste omgeving kwamen na het dorsen de formulieren nazien en de vermelde hoeveelheid controleren. In de regel was deze controle niet zo erg moeilijk als de landbouwers maar zorgden, het clandestiene niet zichtbaar te plaatsen. Soms kwam er een 'verkeerde' die scherper zocht, en vielen er slachtoffers, waarop de ganse buurt het een halve dag erg druk had om de 'buit' beter te verbergen.

Dan waren de wegcontroleurs en zij die de plotselinge overvallen in de molens en de bakkerijen uitvoerden, in de regel veel lastiger. Zij ressorteerden rechtstreeks onder Den Haag en voerden, de goeden niet te na gesproken, hun taak uit met een felheid, een betere zaak waardig¹ -

een curieuze formulering! Hoe kon men de steden voeden als het platteland de oogsten of bijvoorbeeld een groot deel van de melk (ook daarvan werd de aflevering gecontroleerd) achterhield? Maar zo werd het gevoeld: men ging de controleurs van 'Den Haag' als vijanden beschouwen, als helpers eerder van 'de Mofsen die alles wegsleepten', dan van de eigen bevolking. Ten dele was dat een voortzetting van de animositeit die in de jaren '30 al tegen de Centrale Crisis-Controle-Dienst ontstaan was.² In de tweede helft van de bezetting (wij citeren weer de geschiedenis van Bierum)

6 miljoen postpakketten vervoerd, in '43 bijna 16 miljoen. Sommige posttreinen kregen de bijnaam 'de roggebrood-expressie'. Het is moeilijk te schatten hoeveel levensmiddelen aldus buiten de distributie om bij de consumenten kwamen - wellicht gemiddeld per jaar een 20 000 tot 30 000 ton. Dat was dan toch maar enkele procenten van de oogst.

¹ B. E. A. Smit: 'De landbouw' in *Bierum in de branding* (1947), p. 96-97.

² Vechtpartijen met controleurs van de Centrale Crisis-Controle-Dienst kwamen herhaaldelijk voor, in '42 werd zelfs een controleur in Overijssel doodgeslagen. In september '43 klaagde Hirschfeld er over dat de CCCD nog steeds niet bewapend was.